

Besättningen ombord på galeasen Agil av Karlskrona 1916. Bild från Sjöhistoriska museet. Fotograf: okänd.

Sjöfolk i arkiven

Som tema för Släktforskningens dag 2017 har Sveriges Släktforskarförbunds styrelse valt *Sjöfolk*. Förbundet planerar att ge ut en handbok i släktforskning om sjöfolk till hösten 2017.

Handelsflottan

Inom handelsflottan hittar vi de fartyg som transporterade last och människor på kommersiella villkor mellan världens hamnar.

Traditionellt har sjömän rekryterats från kustsamhällena, men en och annan kom också från inlandet. För släktforskare med rötter i kustsocknarna är det inte ovanligt att hitta en sjöman i släkten.

I arkivhandlingar går det att få fram uppgifter om sjömannens arbete, till exempel vilka fartyg han arbetade på och vart fartygen seglade.

Har du ett foto på en ung man i uniform med sjömanskrage är detta från den militära flottan, inte från handelsflottan. I handelsflottan förekom inte uniform på manskap, bara på befäl. Om forskning om båtsmän och andra i den militära flottan skriver Lars Ericson Wolke i handboken *Soldatforska!*.

Sjömansyrken

På ett handelsfartyg är arbetet indelat i tre områden: på däck, i maskin och i intendenturen. De anställda var antingen befäl eller manskap. Befäl motsvarar ungefär tjänstemän på en industri och manskapet motsvarar de anställda i produktionen.

På däck:
Befäl: befälhavare, överstyrman, andre- och tredjestyrman, telegrafist.

Manskap: båtsman, matros, lättmatros, jungman, däckselev, timmerman.

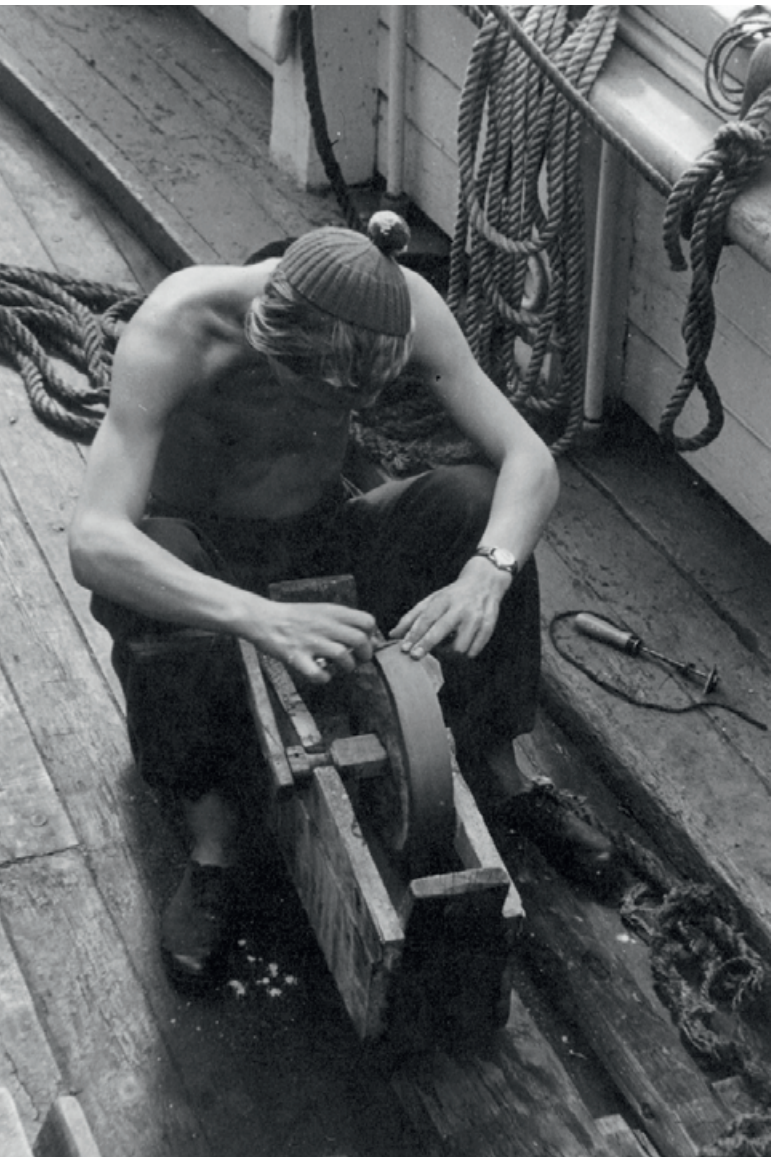

Matros på fartyget Jernavik 1945. Foto: Claes Claesson, Sjöhistoriska museet.

I maskin:
Befäl: maskinchef, maskinist, elektriker.

Manskap: motorman, motorelev, reparatör.

Intendenturen:
Befäl: ekonomiföreståndare (stuert eller kockstuert).

Manskap: kock, kockelev, mässman, mässuppassare.

På passagerarfartygen finns många fler yrken bland den personal som arbetar med service till passagerarna.

Exempel på försvunna sjömansyrken:
Eldare (skötte elden i ångpannorna på ångfartygen), smörjare (smörjde och underhöll fartygsmaskiner), donkeyman (maskinist som skötte vinscharna på segelfartyg), lämpare (kolskyfflare på ångfartyg), konstapel (oexaminerad andrestyrman), svarvare (reparatör).

Mönstring och sjömanshus

Alla som arbetade i handelsflottan skulle vara inskrivna hos ett sjömanshus. Detta fastställdes i en kunglig förordning 1870. Redan på 1700-talet hade de första sjömanshusen tillkommit och sjömän hade registrerats hos dessa, men även hos magistraten i de hamnstäder där sjömanshus inte fanns.

Inskrivningen innebar att sjömannen blev registrerad, fick ett nummer och kunde anställas på svenskt fartyg. Varje fartyg skulle före avfärd från svensk hamn ha en aktuell besättningslista, som också skulle visas upp vid återkomst till Sverige.

Tack vare registreringen hos sjömanshusen och dessa besättningslistor kan vi följa sjömän i arkivhandlingarna.

En stor del av arkiven från de svenska sjömanshusen har digitaliserats av Arkiv

Digital. I sjömanshusens arkiv finns register över de inskrivna sjömännen, med noteringar som leder oss till fartygen där sjömannen tjänstgjort.

Leta först upp sjömannen i ett register (det år sjömannen skrivits in) och gå sedan till aktuell sjömansrulla. I *Släkthistoriskt Forum* nr 2, 2015, finns en artikel med instruktioner om hur man gör och belysande exempel. Artikeln kan laddas ner på http://www.genealogi.se/images/havetsvag.pdf

Riksarkivet/Svar har via abonnemang en sökbar databas för vissa av sjömanshusen. I Digitala forskarsalen, välj Specialsök, sedan Databaser, sedan Sjömanshus (Sjöfolk).

Sveriges enda sjömanshusmuseum finns i Uddevalla (www.sjomanshusmuseum.se). Chef för museet är Jan Hermansson och han kan anlitas som föredragshållare, om han har möjlighet.

Det är inte bara sjömanshusrullor som är intressanta för den som har en sjöman i sin släkt. Om ett fartyg var inblandat i en olycka eller förliste, ska en sjöförklaring ha hållits. Protokoll från dessa sjöförklaringar finns i rådhusrätternas eller Kommerskollegiums arkiv. Se artikel i *Släkthistoriskt Forum* nr 4, 2016. Också denna artikel kan laddas ner på http://www.genealogi.se/images/sjoforklaringar.pdf

Maskintelegrafen på S/S Storskär. Foto: Bengt Oberger.

M/S Santos i storm 1934. Bild från Sjöhistoriska museet. Fotograf: okänd.

Fartygsbilder

Den släktforskare som hittat en sjöman i arkivhandlingarna vill kanske se ett foto på det eller de fartyg där sjömannen arbetat. Många äldre svenska fartyg finns sökbara i en databas på www.faktaomfartyg.se.

Lotsar

Lotsarna var anställda i Lotsverket som övergick till Sjöfartsverket 1956. Har släktforskaren en lots i släkten finns arkivhandlingar om lotspersonal i Lotsstyrelsens arkiv på de olika landsarkiven. I arkiven finns till exempel personalrullor från tidigt 1800-tal till mitten av 1900-talet. Arkivhandlingarna är inte digitaliserade.

Klubb Maritim

Klubb Maritim är en förening för dem som är intresserade av sjöfartskultur och fartygshistoria. Flertalet av medlemmarna är eller har varit till sjöss. Föreningen är rikstäckande men har ett antal lokala avdelningar. Avdelningarna fungerar som egna föreningar och finns i Göteborg, Gävle, Halmstad, Helsingborg, Kalmar, Karlshamn, Lidköping, Malmö, Oxelösund, Stockholm, Uddevalla och Västervik.

Segelfartyg till havs. Målning av Arnold Plagemann.

På hemsidan www.klubbmaritim.com finns information om föreningen och dess verksamhet, liksom om de tolv lokalavdelningarna. Ett tips är att höra av sig till närmaste lokalavdelning om släktforskarföreningen efterfrågar en sjöfartskunnig person för medverkan på Släktforskningens dag. Alla kontaktuppgifter finns på hemsidan. Att någon kan åta sig medverkan kan inte garanteras.

Klubb Maritims hemsida har en undersida som heter Efterlysningen (se menyn i vänsterkant). Där kan man fråga efter information om exempelvis fartyg och rederier. På sidan finns också mer information om hur man forskar om sjömän.

Eva Johansson är redaktör för den kommande handboken om forskning om sjöfolk. Hon är släktforskare, har tidigare varit redaktör för *Släktforskarnas årsbok* och har arbetat till sjöss som telegrafist.